

A MISKOLCI NÉVADÁST BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

FEKETE ÁGNES

A nevek népszerűsége és megterheltsége szoros kapcsolatban áll a névadók személyiségével, ízlésével, értékrendszerével és mindazzal, ami a nevet választókat befolyásolja a névadáskor. A keresztnévadásban fontos szerepet játszik a társadalmi feltétel, az Utónévkönyv és a naptárak hatása, a névöröklés, a névesztés, valamint a kulturális és társadalmi hatás.

Kutatóhelyül a Miskolc központi részében elhelyezkedő 10. számú általános iskolát és a külvárosban található 36. számú általános iskolát választottam.

Az említett iskolákban az 1970 és 1985 között születettek iskolai anyakönyvének névanyagát néztem át, felhasználva a tanulók keresztnévére, születési évére és a szülők foglalkozására vonatkozó adatokat. Kérdőíveket készítettem az 1994 tavaszán 11–14 éves gyerekek és szüleik részére, ezeket az adatokat munkám során összevettem. A tanulók számára készült nyomtatvány kérdései a névhasználatra, a névadás okaira, a névöröklésre és a gyerekek névízlésére vonatkoztak. A szülőknek adott kérdőív szándéka a névadás indítékainak kiderítése volt. Törekedve a teljességre, minden osztályból személyesen is megkérdeztem annyi gyereket, ahányat csak tudtam.

1. Társadalmi feltétel

Magyar anyanyelvű szülő gyermeke részére abból az 1827 hivatalosan elfogadott név közül választhat, amelyet Ladó János Magyar utónévkönyvében megtalál. Kivételt akkor tesznek, ha a szülő által választott egyéb nevet a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete javasolja anyakönyvi bejegyzésre. (Az általam gyűjtött anyagban ilyen név a *Lotti*.)

2. Az Utónévkönyv és a naptárak hatása

A névadás során sokan módszeresen tanulmányozzák a keresztnéveket. Az egyik szülő pontosan megnevezte Ladó János művét, melyet – három gyermekük születése előtt – esetenként két-két hétig forgattak, hogy a számukra legmegfelelőbb utóneveket megtalálják. Néhányan a naptárak átnézésére utaltak (melyekben 200–500 névnél nincs több) és volt olyan szülő, aki a névadáskor arra is figyelt, hogy gyermeke névnapja és születésnapja ne essen túl közel egymáshoz. Az egyik édesanya kiemelte, hogy a naptárban találta meg fia számára a *Roland* nevet, és e név többletértéke számára az, hogy névnapja egybeesik a nőnappal és így bensőségebb a családi ünnep. Talán a naptárak „tudatalatti” hatását mutatják a kettős keresztnévek közül azok, melyekben két olyan keresztnév társul, amely a naptárban együtt szerepel: *Péter Pál* (névnapjukat azonos napokon ünneplik: január 25., február 22., június 20.), *Mária Magdolna* (névnapjuk: május 29., július 17., 22.), *Márta Valéria* (névnapjuk egymást követő napokra esik: december 8., illetve december 9.).

De nem minden szülő készül tudatosan a névadásra. A miskolci szülők 3,29%-a „véletlenszerűen” adott nevet gyermekének. Szülés után az először eszébe jutó nevet vagy ennek hiányában saját nevét, illetve – ellenkező nemű gyermek esetén – a szülész- orvos nevét választotta néhány anya.

A két szülő között sincs mindig összhang a névválasztáskor. Sokszor a nőké a vezető szerep, azonban van, amikor ők kénytelen feladni névadási elképzeléseiket a férfiak családjában élő erős családi hagyományok miatt, amely szerint az elsőszülött gyermek (főképpen fiúk esetében) csak az apja nevét kaphatja.

3. Névöröklés

Arra a kérdésre, hogy miért adta gyermekének éppen azt a nevet, a megkérdezett szülők jelentős része a névöröklés valamilyen fajtájára hivatkozott. (Az egyes keresztnévet adó szülők 66%-a.) A fiúknál jellemzőbb ez a „megőrző” tendencia.

Az egyes keresztnéveket az öröklődés szempontjából vizsgálva jellemző a szülők nevének öröklődése, valamint a nemzedékeken át tartó névöröklés. Ez utóbbit, a nemzedékről nemzedékre hagyományozódó neveket nevezi Mizser Lajos szokásneveknek,¹ Ördög Ferenc egyenes vonalú neveknek.²

Jellegzetesen öröklődő nevek a *László*, a *József*, a *György*, a *Gyula*, a *Béla*, az *István*, de előfordul az *Illés* és a *Győző* nemzedékeken át tartó öröklődése is. Két olyan háromgyerekes család van, ahol a névadási gyakorlat az, hogy az elsőszülött fiú az édesapja nevét (*Mihály*, illetve *János*), az elsőszülött lány az édesanyja nevét (*Gizella*, illetve *Katalin*) kapja, a harmadik gyermek pedig „spontán” nevet (*Erika*, *Anikó*).

Kizárólag a nagyszülő neve is öröklődhet, a név továbbvitele céljából, tiszteletből, vagy mert az unoka éppen azon a napon született, mint nagymamája. Ennek egyik érdekes formája az, amikor a nagymama hagyományos neve (*Borbála*) idegen alakváltozatban öröklődik (*Barbara*).

A keresztszülők nevének öröklődése nagyon ritka, a vizsgált anyagban csak egyszer fordul elő.

A névöröklés különleges változata, amikor az édesapa (*Viktor*) nevének ellenkező neműekre alkalmazható változatát örökíti lányára (*Viktória*).

Két keresztnév adásának a lehetőségével nagyon kevesen élnek: az összesen vizsgált személyek (1299 fő) 7%-a visel kettős keresztnévet. Mindez azonban nem kivételes jelenség, pl. az erdélyi magyar keresztnévhasználatban sem terjed többre, mint a lakosság 5–6%-ára.³ A két keresztnévet adó szülők nagy része a hagyományörzés egyik lehetőségét látja benne: 80%-ban a névöröklés valamelyik formáját valósítják meg.

1 Mizser Lajos, 1980. 62.

2 Ördög Ferenc, 1973. 197.

3 B. Gergely Piroška, 198. 384.

Az I. táblázat az 1970 és 1985 között született, kettős keresztnévet viselő személyek esetében a névátöröklés variációit mutatja:

	Miskolc	
	Férfinevek	Női nevek
Egyes keresztnévű szülő nevét öröklő első névként	38,09%	35,29%
Egyes keresztnévű szülő nevét öröklő második névként	52,38%	35,29%
Kettős keresztnévű szülő első nevét öröklő első névként	4,76%	5,88%
Kettős keresztnévű szülő második nevét öröklő első névként	-	-
Kettős keresztnévű szülő első nevét öröklő második névként	-	-
Kettős keresztnévű szülő második nevét öröklő második névként	-	-
Kettős keresztnévű szülők neve ugyanúgy öröklődik	4,76%	5,88%
Kettős keresztnévű szülők neve fordított módon öröklődik	-	5,88%

A legjellegzetesebb az, amikor az egyes keresztnévű szülő nevét öröklő a gyermek első vagy második névként. Férfineveknél a második névként való öröklődés a jellemzőbb, a nőknél egyenlő megoldást mutat. Kettős keresztnévű szülő neve ugyanúgy is öröklődhet: *József István, Laura Mária*. Az „inverz” öröklődés sajátos esetével találkozunk, amikor a nagymama *Márta Szilvia*, az anyuka *Szilvia Márta*, a gyermek neve – mivel nem akarták, hogy két egymást követő generációnál teljesen egyforma legyen a név – ismét *Márta Szilvia*. A kettős keresztnévadás szokása élénken élhet egy-egy családban, így például Szarvaséknál, ahol a férfiak (még az unokatestvérek is) első névként a *Gyulát* kapják, a második név pedig a megkülönböztetést szolgálja (a nagyapa *Gyula Mihály*, az apa *Gyula Sándor*, a gyerek *Gyula Ákos*). Nem konkrétan a név, hanem a kettős névadás szokása él annál a családnál, ahol az édesapa *Miklós István*, az édesanya *Ágnes Mariann*, gyermekeik: *József Csaba, György Péter, Viktória Katalin*. A *Plajos* családban az édesapa (*József Sándor*) nevét a fiú továbbviszi (*József Ákos*), de lányai is két nevet kaptak: *Rita Katalin, Zita Zsuzsanna*. Olyan variációk is előfordulnak, amikor első névként a szülő, második névként a nagyszülő neve öröklődik, illetve elsőként a szülő, másodikként a keresztszülő neve.

4. Névesztésika

A névadás indítékait kutató kérdésre a második leggyakoribb válasz az volt, hogy „ez tetszett”. Gottschald a névadásnak ezt a szubjektív indítékát nevezi a név „jelentésének”.⁴ A szülők 66%-a emiatt döntött gyermeke neve mellett.

Fontos a névvel kapcsolatos érzelmi-hangulati tényezők szerepe.⁵ Egy név tetszhet valakinek azért, mert egyszerű (*Tibor, Gábor*) és ugyanakkor könnyen megjegyezhető (*Edit*); mert ritka a névadás időpontjában (*Szabolcs, Vanda, Enikő, Krisztián*), vagy mert éppen, hogy divatos (*Anita*); mert magyaros hangzású (*Virág, Attila, Gergő*), vagy mert különleges, idegenszerű (*Dolóresz, Alex, Georgina*). Ugyanazt a nevet, pl. az *Esztert* és a *Pétert* kedvelheti valaki azért, mert bibliai név; más azért szereti, mert régi, szép, magyar névnek tartja. Van aki számára az a fontos, hogy gyermeke neve becézhető legyen, de felnőtt emberként majd komolyságot is kölcsönözzön viselőjének (*Péter*,

⁴ J. Soltész Katalin, 1979. 26.

⁵ Büky Béla, 1961. 21–30.

Renáta), van akinek ez nem fontos (*Gergő*). Van akinek egy név a jelentése által tetszik meg, pl. „a győzelmet hozó, igazsággal győző nő” jelentésű *Veronika*, vagy a „fényes hírnév” jelentésű *Róbert*. Kettős keresztnévnél a jelentése miatt társították össze a következőket: *Violetta Ibolya*.

A tetszést befolyásolja az is, hogy milyenek az adott név által felkeltett asszociációk. Egy név kire vagy mire, kellemes vagy kellemetlen élményre emlékeztet-e. Kedvelhetünk egy nevet azért, mert a legjobb barátnőnk, régi osztálytársunk, kedves munkatársunk, szimpatikus ismerősünk, régi gyerekkori babánk neve. Néhány, óvodában és bölcsődében dolgozó anyuka a legaranyosabbnak tartott „növendékének” a nevét adta saját gyerekének.

Néhányan szem előtt tartják azt, hogy a családban előforduló nevek „összecsengjenek”. Egymással alliterálnak például a testvérek nevei: *Péter, Petra; Balázs, Barbara; Bence, Botond, Balázs*. Eufonetikai okok miatt társították össze egy kettős keresztnévnél a következő neveket is: *Bettina Beatrix, Melinda Lina, Ildikó Ilona*.

Érdeemes nemcsak azt megvizsgálni, hogy miért tetszik egy név, hanem azt is, hogy kinek tetszik az adott családban. Ha van idősebb testvér, nagyon sokszor ők választják a nevet. Egy nagymama pedig külföldi útján hallotta és javasolta unokájának a *Melitta* nevet. Szempont lehet az is, hogy az idős nagyszülők számára könnyen megjegyezhető nevet adjanak az újszülötteknek. A kettős keresztnév pedig megoldást jelenthet különböző véleményen lévő házaspárok számára: *Zita Jolán* esetében az első elem az édesanya, a második elem az édesapa által kedvelt név.

Névadáskor szempont volt, hogy a keresztnév a családnévvel együtt kellemes hangzású legyen: a megkérdezett szülők 24%-a tartja ezt fontosnak. A szülők szerint a következő hosszú családnemekhez rövid keresztnév illik: *Jaczenkó Nóra, Kelemen Gergő, Landróf Réka, Matiscsák Éva*. A rövid családnévhez viszont tudatosan hosszú keresztnévet választottak a dallamos hatás érdekében *Balla Gabriella, Gáll Gabriella, Nagy Nikoletta* szülei. A *Trajter* szülők tudatosan „könnyű”, egyszerű nevet kerestek családnévükhöz: *Trajter Ádám, Trajter Csaba*. A két névelem hangulati illeszkedését tartották szem előtt a szülők, amikor a családnévhez jelentésben illő virágnevet kerestek: *Bazsa Rózsa, Réti Hajnalka*.

Sokan tudatosan hangesztétikai szempont érvényesítésére törekedtek, amikor azonos magánhangzóval kezdődő keresztnévet választottak a családnévhez: *Pocsai Péter (Balázs), Katona Katalin*. Három névelem (családnév + kettős keresztnév) esetén a családnév és az első keresztnév (*Tucsa Tamás Attila, Bognár Botond Zsolt, Sípos Sándor László, Gáspár Gabriella Katalin*), vagy pedig a két keresztnév alliterál (*Gergely Gábor, Péter Pál, András Albert, Melitta Margit, Virág Viktória, Bettina Beatrix, Adrienn Andrea, Edit Edina, Anikó Alíz*).

A női kettős keresztnemek között rengeteg azonos végződésű rímelő nevet találunk: *Bettina Vanda, Hajnalka Kinga, Renáta Barbara, Barbara Éva, Márta Szilvia, Zita Zsuzsanna, Linda Emília, Veronika Ottília, Georgina Andrea, Klára Borbála* stb., férfinemeknél jóval kevesebbet, pl.: *Milos Miklós*. Ez nem meglepő, hiszen az Utónévkönyvben szereplő női nevek 80%-a végződik *a*-ra (a latinus képzésmódnak és a XX. században terjedő szláv, olaszos képzésmódnak köszönhetően).⁶

5. Kulturális hatás

J. Soltész Katalin megállapítása szerint „a társadalmi névzést ideológiai, kulturális hatások formálják ki, így a történelmileg kialakult névállomány bizonyos fokig a kultúra függvénye és tükrözője”.⁷ A szülők 8%-a nevezte el gyermekét kedvelt énekeséről, sportolójáról, színészeről, regényalakjáról. Az egyik édesanyjának a Sándor Mátyás című regény leányalakjának a neve tetszett meg (*Száva*). A Georgiában élő amerikai nagybácsinak az élménye, valamint Szabó Magda Abigél című regényének filmfeldolgozása együttesen eredményezte a *Georgina* név választását. Egy másik kislány azért kapta a *Georgina* nevet, mert – amellett, hogy a nagymamának ez a kedvenc virága – így hívtak egy család által kedvelt színésznőt is.

Az egyik édesapa érdeklődési körébe tartozott a történelem, különösen *Attila* fejedlem korszaka, így nem meglepő, ha fiát is így nevezte el. Egy sportrajongó édesapa pedig Pócsik *Dénes* vízilabdázó keresztnévét választotta fia számára. Az 1979-ben született *Linda* szülei a Beatles rajongói voltak, lányukat Paul McCartney felesége után nevezték el. Szintén a zenei élet egyik alakja, Karda Beáta gyakorolt hatást – tudta nélkül – a névadásra: éppen egy dalát közvetítette a rádió, amikor a szülők nem tudtak megegyezni jövődöbéli gyermekük nevét illetően, így a *Beáta* névre esett a választásuk.

6. Társadalmi hatások a keresztnévadásban

Foglalkozás szerint a szülőket a következőképpen csoportosítottam:

F–F: ebben az esetben mind a két szülő fizikai munkát végez;

Sz–Sz: mindkét szülő értelmiségi;

Sz–F: az egyik szülő fizikai, a másik szellemi munkát végez.

Sz–Sz szülők körében népszerű nevek: *István, Tibor, Balázs, Dávid, Zsuzsanna, Krisztina, Orsolya, Nóra, Szilvia, Enikő, Réka, Eszter, Csilla* és az egyébként ritkának számító *Ottó*.

F–F szülők által kedveltek: *László, János, Róbert, Ferenc, Béla, György, Krisztián, Szabolcs, István, Sándor, Tibor, Mónika, Katalin, Zsuzsanna, Zita, Erzsébet, Mariana, Annamária, Anikó, Ildikó, Melinda, Viktória, Éva, Erika, Mária, Anita, Beáta, Edit*.

Sz–F dolgozók körében népszerűnek számító nevek: *István, László, Norbert, Róbert, Ferenc, Béla, János, András, Sándor, Dávid, Andrea, Edina, Edit, Ildikó, Anita, Emese, Katalin, Erika, Anikó, Szilvia, Mónika, Barbara, Csilla, Eszter* és a ritkának számító *Vanda*.

Adataim szerint nagyok az átfedések. Miskolcon az F–F, Sz–Sz, Sz–F szülők körében egyaránt népszerűek a következő nevek (amelyek egyben a leggyakoribbnak is mutatkoztak): *Ágnes, Andrea, Judit, Péter, Tamás, Attila, István, Gábor, Zolt, Zoltán, József, Csaba*.

Az Sz–Sz és Sz–F körében egyaránt kedvelt: *Dávid, Szilvia, Eszter, Csilla*; Sz–Sz és F–F között: *Tibor, Zsuzsanna*; az F–F és Sz–F között: *László, Sándor, János, Róbert, Ferenc, Béla, Katalin, Mónika, Erika, Edit, Anita, Anikó, Ildikó*.

7 J. Soltész Katalin, 1979. 144.

A társadalmi rétegek listavezető nevei:

Sz–Sz		F–F		Sz–F	
Férfinevek	Női nevek	Férfinevek	Női nevek	Férfinevek	Női nevek
1. Péter (21)	1. Zsuzsanna (9)	1. László (29)	1. Andrea (20)	1. István (13)	1. Andrea (13)
2. Tamás (12)	2. Ágnes (8)	2. István (27)	2. Mónika (18)	2. Gábor (12)	2. Edina (6)
3. Attila (11)	3. Andrea (7)	3. Péter (24)	3. Mária (17)	3. Péter (10)	3. Edit (6)
4. Gábor (10)	4. Krisztina (7)	4. Zsolt (21)	4. Katalin (17)	4. László (10)	4. Katalin (5)
5. Zsolt (8)	5. Judit (6)	5. Gábor (20)	5. Judit (16)	5. Attila (9)	5. Ildikó (5)

Az egyes társadalmi rétegek listavezető nevei – a női nevek esetében az Sz–F rétegtől eltekintve – a tíz legmegterheltebb név közül kerül ki.⁸

A ritkán és egyszer előforduló neveket adók társadalmi helyzetét megvizsgálva azonban azt láthatjuk, hogy a legtöbb ilyen nevet az FF szülők adják (45%-ban). Így elmondhatjuk, hogy az „egyedi” nevek (feledésbe merült hagyományos nevek és az újonnan átvett idegen nevek) elsősorban az FF körében terjednek.

A kettős keresztnévek társadalmi rétegek szerinti megoszlását mutatja a következő táblázat.

Miskolc

Sz–Sz	40,22%
F–F	41,37%
Sz–F	18,39%

A kettős keresztnév mint névtípus egyaránt népszerű az értelmiségi és munkáscsaládokban. Bár a kevésbé meghonosodott idegen nevek, valamint a kettős keresztnévek kedvtelése egyaránt a felsőbb társadalmi rétegekből indult ki, ma már elterjedt jelenség az alsóbb rétegekben is.

Bár az egyes társadalmi rétegek névízlése kisebb-nagyobb mértékben eltér, a névadást befolyásoló tényezők közül – véleményem szerint – a hangsúly a névadó esztétikai érzéken és értékrendjén van. Ez határozza meg azt, hogy valaki hagyománytisztelő-e vagy sem, él-e a gyermeke névadásakor a névöröklés lehetőségével, befogadja-e a kulturális hatásokat, és ha igen, milyen mértékben. „Ismételjük: a névadás ma az ízlés, ez pedig a kultúra függvénye...”⁹

8 A vizsgált időszakban (1970–85) népszerűség szerint az első tíz helyre állítható nevek: Férfinevek: 1. Péter (8,34%), 2. István (6,82%), 3. Gábor (6,37%), 4. László (6,06%), 5. Tamás (5,76%), 6. Zsolt (5,76%), 7. Attila (5,31%), 8. Zoltán (4,85%), 9. József (4,09%), 10. Csaba (3,64%); Női nevek: 1. Andrea (6,09%), 2. Krisztina (5,46%), 3. Zsuzsanna (4,21%), 4. Ágnes (4,06%), 5. Judit (4,06%), 6. Katalin (4,06%), 7. Mónika (3,75%), 8. Mária (2,96%), 9. Éva (2,81%), 10. Erika (2,50%).

9 *Bíró Ágnes*, 1985. 223.

IRODALOM

B. Gergely Piroska

1988 Területi és társadalmi rétegződés a romániai magyar keresztnévadásban.
A magyar nyelv rétegződése (szerk.: Kiss Jenő, Szűcs László). Bp., 373–385.

Bíró Ágnes

1985 Státuszszimbólum-e a keresztnév? Nyelvi divatok (szerk.: Bíró Ágnes, Tolcsvai Nagy Gábor). Bp., 213–223.

Büky Béla

1961 A fővárosi keresztnévadás hatóerői. Bp.

J. Soltész Katalin

1979 A tulajdonnév funkciója és jelentése. Bp.

Ladó János

1990 Magyar utónévkönyv. Bp.

Mizser Lajos

1980 A keresztnévek néhány problémája: Név és társadalom. Bp., 61–63.

Ördög Ferenc

1973 Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Bp.